

Jan Neruda (1834 – 1891): Svatováclavská mše (1876)

V příběhu ze slavného souboru Povídky malostranské Jan Neruda vzpomíná, jak se kdysi – ještě jako školák – rozhodl přenocovat v chrámu svatého Víta na Pražském hradě (kousek od malostranského domu, kde s rodiči bydlel). Věřil totiž tehdy, že vždy o půlnoci svatý Václav, nebeský patron české země, jenž je v chrámu pohřben, slouží ve svatováclavské chrámové kapli mši, a chtěl ji zažít. Doma tedy namluvil matce, že na tetino pozvání odchází na Staré Město a že se vrátí až ráno; školní brašnu si vzal s sebou. V chrámu se odpoledne skryl tak, že kostelník jej tam zamknul a odešel. Atmosféra liduprázdné a ztichlé katedrály však začíná na chlapcovu duši působivě doléhat.

(...) Každý snad se nalezal již, alespoň na okamžik, ve prázdném chrámě sám a ví, jak mocně ty rozlehlé, tiché prostory působí na cit. U dítěte, obrazotvorností rozehřátého, očekávajícího věcí naprosto neobyčejných, je dojem ovšem nesmírně stupňován. Čekal jsem chvíli — bila čtvrt — bila půl a zvuk hodin zapadal do chrámu jakoby do tůně —, ale nikde u dveří ani nejmenšího ruchu. (...)

Zvedl jsem se ze stupínku a pomalu jsem se narovnal. Nejbližším velkým oknem vnikalo již jen mdlé a šere denní světlo. Bylť již pozdní listopad, po svaté Kateřině, a den krátký. Zvenčí zalehnul ke mně málokdy nějaký zvuk, ale každý zalehal hlasně. Kvečeru je v končině té až smutně ticho. Někdy zalehnul těžký krok jednotlivcův. Po přestávce jsem slyšel kroků víc a kolemjdoucí dva mužští hovořili hrubými hlasy. Pak se ozval temný rachot v dáli. Těžký nějaký povoz projížděl as průjezdem hradním. Rachot se stal jasnější, patrně byl povoz vyjel již sem na prostranství. Ale stále to harašilo silněji a blíž, kopyta cvakala, těžké řetězy zvonily, velká kola se drkotala, patrně to jede vojenský vůz kolem do svatojirských kasáren. Hlomoz byl tak silný, že se až kostelní okno lehýnce rozdrnčelo a někde na vyšší kruchtě vrabci nepokojně zapípli. Hluboce jsem sobě při tom zapípnutí oddechnul; vědomí, že tu někde jsou přece se mnou živí tvorové, svlažilo mysl.

Ostatně nemohu říci, že bych byl v chrámové té samotě cítil tesknotu, strach. Také proč? Byl jsem sobě sice vědom neobyčejnosti svého podniku, ale žádné chyby. Žádné vědomí hříchu neskličovalo a netisklo duši mou, naopak, cítil jsem se nadšeným, povznešeným. Náboženské nadšení jako by ze mne bylo učinilo zvláštního, vznešeného tvora, nikdy předtím – a přiznám se: nikdy také již potom necítil jsem se tak dokonalým, tak všeobecně závisti hodným. Byl bych se klaněl snad sám sobě, kdyby dítě bylo té hloupé samolibosti mocno, jaké bývá dorostlý člověk. Jinde a jindy bych se byl bál třeba strašidel, – ale zde v kostele neměla strašidla přece pražádné moci! A duchové pochovaných zde svatých? Měl jsem dnes zde co činit jen se svatým Václavem a ten přece mohl mít jen upřímnou radost ze mne, že se tolikerého odvažuju, jen abych ho viděl v slávě jeho a jak slouží pánu bohu. Bude-li chtít, jak ochotně budu mu ministrovat, jak pozorně přenášet kovanou mešní knihu ze strany na stranu a jakž si dám pozor, abych zvonkem nezacinknul ani jedenkrát více, než je potřebí! A také řemeny u pozitivku dole chci tahat a zpívat, zpívat tak vysoko a krásně, že se svatý Václav až rozpláče, obě ruce mně na hlavu položí a řekne: „Hodné dítě!“ (...)

Poznámky a vysvětlivky:

mešní kniha – misál; v římskokatolické církvi nejužívanější liturgická kniha, obsahuje texty proslovované knězem při mši apod.; **pozitívek** – malé varhany.

Jan Neruda: Svatováclavská mše: poznámky k interpretaci

Z Nerudovy povídky *Svatováclavská mše* se soustředíme jen na tu část, která nejvíce naplňuje definici **líčení**, tedy esteticky zvládnutého (uměleckého) popisu. Zatímco realistická próza 19. století prezentovala líčení především jako součást autorské řeči (tedy poněkud odosobněle, byť kompozičně i jazykově velmi vytříbeně – výtečným příkladem je šumavský Karel Klostermann), Neruda – vlastně všude v Povídkách malostranských – ladí svá líčení subjektivně, jako svou vlastní **osobní výpověď**, a tím již směřuje ke zvyklostem moderní literatury 20. a 21. století.

Můžeme říci, že obecně všechna obsáhlejší líčení v povídkách či románech – včetně tohoto zde uvedeného – naplňují znaky **lyrické prózy**. Podívejme se podrobněji na silné stránky Nerudova přístupu.

Autor zvyšuje autenticitu povídky tím, že si od námětu udržuje **odstup**, který demonstruje obraty převzatými z neformálního, až sousedského vypravování (*Každý snad se nalezal již, alespoň na okamžik, ve prázdném chrámě sám...; nemohu říci, že...*). Naproti tomu začátečníci někdy v líčení tlačí příliš na pilu a svými (rádoby) lyrickými výlevy zahlcují text až do přeslazené kýčovitosti. To ovšem neznamená, že bychom měli rezignovat na **estetickou náročnost** svého stylu: naopak, bez kvalitních, **neotřelých metafor** se neobejdeme (*zvuk hodin zapadal do chrámu jakoby do tůně*).

Autor ukazuje, že literární talent jej vybavil citem pro vnímání či rekonstruování navzájem provázaných **detailů**. Povšimněme si, jak pečlivě Neruda zpracovává takový zdánlivě banální motiv, jako je fakt, že kolem chrámu projel těžký povoz tažený koňmi. Tady je jasné, že – pokud se vůbec příběh takto odehrál – spisovatel se na své vjemy vzdálené několik desítek let nemůže pamatovat; nyní mu tedy nezbývá nic jiného, než si vzpomínku obohatit aktuálními dojmy či alespoň vystupňovanou imaginací (představivostí).

Vůz se nejprve ozývá z velké vzdálenosti, když projíždí hradním průjezdem, ale je jasné, že jeho zvuk odtamtud musí být díky ozvěně plastický (*temný rachot v dáli*). Pak vůz vyjede na nádvoří a zvuk se zploští (*rachot se stal jasnější*); ovšem povoz již je tak blízko, že chlapec rozeznává tři složky jeho hluku: cvakot kopyt, zvonění řetězů, drkotání kol. A teď přijde vrcholná pirueta vypravěčského umění: Neruda ví, že rachot vozu je z té blízkosti tak mocný, že musí zasáhnout vnitřek chrámu. Jak? Inu tak, že okna drnčí (jsou stará a tabulky v nich jistě poněkud uvolněné) a i vrabci pod střechou poplašeně zapípají. Ovšem nebyl by to realistický spisovatel, kdyby do závěru této působivé pasáže nevčlenil stroze racionální vysvětlující komentář: jde o vojenský vůz mířící do blízkých kasáren. Podobně autor zachází s motivem kroků kolemjdoucích chodců.

Opět se můžeme soustředit jen na prostor tichého chrámu. Vypravěčovu poklidnou jistotu poznáme již ze způsobu, jak se – i s pomocí **vět zvolacích** – rozhodně vypořádává s pochybovačnými **řečnickými otázkami**. A také je výmluvné, jak se nespokojuje jen s pouhým pozorováním, ale těší se, že se do očekávaného dění v chrámě sám zapojí.

A na závěr zmíníme pravděpodobnou objektivní motivaci pro napsání tohoto příběhu. Krátce předtím, než povídka vznikla, byla zahájena **dostavba katedrály svatého Víta** do dnešní podoby (probíhala 1873 – 1929); čtenáři si tedy mohli připomenout, že chlapec své svatováclavské dobrodružství prožíval ještě v době, kdy chrám – od svého středověkého založení – sahal jen asi do dvou třetin dnešní délky.

https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare4/ruzne/Prazsky_hrad_1847

<http://zhola.com/praha/cz.php?st=katedralaSvVita>

